

politieke, maatschappelijke, economisch leven, en je ziet hoe de vrouwen daaruit geweerd worden. Het Midden-Oosten is het rijk van de mannen die de rol van god spelen. Achter alle heilige boeken zie ik een mannelijke god. Waarom zijn er geen vrouwelijke profeten? God en de politieke systemen sluiten de vrouw buiten. Ik probeer die zwarte mannengeschiedenis zo eerlijk mogelijk op te schrijven. Het conflict in *Hassar* is een conflict tussen de vader en zijn kinderen, ‘dochteren en zonen’. De vader heeft ze allemaal in zijn macht, hun ziel, niet alleen de mensen, maar ook de dieren en andere schepselen. De vaders zijn het kleine beeld van God. De goden hebben absolute macht, de vaders ook.

Dus de opstand in ‘Hassar’ is geen sociale beweging, maar het uit de weg ruimen van de ene man door de andere. Er zijn geen andere alternatieven voor de revolutie. En de vrouwen denken alleen maar aan seks. Is ‘Hassar’ dan het verhaal van een seksuele revolutie?

Dat vind ik een irritante vraag. De opstand in *Hassar* is geen seksuele revolutie. Seks is in deze novelle een *tool*, een brug, een metafoor waarmee ik mijn eerbied voor de erotiek en mijn afkeer van de doodsdrijf wil uitdrukken. Als ik het over seks heb, heb ik het over de seksfobie die in alle religies voorkomt, en vooral in de islam. Ik heb het over de moord op de erotiek.

De Hassaristen kennen zich zelf niet, omdat ze nooit buiten de Hassar zijn geweest. Ze weten niet wat daar gebeurt. Zij zien die grote kooi als hun koninkrijk; ze lijken op vogels die niet weten dat er buiten de kooi bossen zijn en een wijde hemel. De karakters van Hassar lijken meer op die van een vleermuis, ze zijn aan het donker gewend en worden blind als ze zonlicht zien.

Je hebt gelijk als je zegt dat de Hassaristen geen andere alternatieven hebben. De vader houdt alle dromen en alle macht aan zichzelf. Hij heerst over zijn graf heen. In het Midden-Oosten zijn de zonen er namens hun vader. De ene dictator gaat en de andere komt. Het leven onder een patriarchaal systeem – koninkrijk of republiek – brengt niets anders voort dan uitbuiting en frustratie.

Maar ik herhaal dat niet de seks het beeld van de novelle bepaalt, maar de erotiek. Net als bij D.H. Lawrence, Alberto Moravia, Nabokov en James Joyce en tientallen anderen. Ik heb, enigzins verlegen, hetzelfde geprobeerd. Bachtar Ali, een van onze Koerdische intellectuelen, heeft eens over mij gezegd: ‘Met de komst van Sherzad Hassan kwam een verlegen Oedipus onze literatuur binnen.’

Als een maatschappij seksuele behoeften aan banden legt, produceert zij slaven in de volle betekenis van het woord. Het doden van de erotiek is in mijn novelle het vermoorden van de dromen en verlangens. Wie mijn boeken

leest, kan geen onderscheid maken tussen seks, libido en erotiek. Ik gebruik de seksualiteit als een symbool voor het leven zelf, het leven waarin man en vrouw de mooiste denkbare relatie hebben – en dat is wat in onze Hassar ontbreekt.

Komt het pessimisme van Sherzad Hassan, in ‘Hassar’ verbeeld in de terugkeer van de vader na zijn dood, voort uit de Koerdische cultuur en geschiedenis, of zit het ook in het karakter van Sherzad Hassan zelf?

‘Wij’ Koerden zijn een van de volken van het Midden-Oosten en wij hebben veel van de Arabisch-islamitische cultuur overgenomen. We zijn liefhebbers van de dood en bang om vrij te zijn. De metafysische mentaliteit in deze streken leidt niet tot waardering van het echte leven. De eeuwigheid is in de hemel, het leven hier en nu is een fata morgana, een illusie; het ware leven begint na de dood.

De verering van de vaders door de Hassaristen is de verering van de absolute macht en de magie die ook na zijn dood van kracht blijven. Er zijn talloze voorbeelden in de politiek van mannen die na hun dood nog heersen. Veel partijen bloeien op de lijken van hun martelaren.

De vaders zijn er nog altijd. De vele persoonlijke en politieke tragedies die dat met zich meebrengt, stemmen mij niet optimistisch. Maar optimisten zijn dom. Het pessimisme is het verlangen naar een betere morgen; pessimisten zijn ten diepste minnaars van het leven.

De Hassaristen vragen de oudste broer om de vader te vermoorden en later verdoemen ze hem. Waarom?

De oudste broer is meer dan alle anderen onderdrukt, daarom wordt hij de revolutionair; de vader wordt vermoord en alle mensen, dieren en andere schepselen worden bevrijd. Maar ze willen niet vrij zijn en komen weer terug. Als iemand aan de gevangenis gewend is, heeft hij een lang leven nodig om te leren vrij te zijn en ervan te genieten. Je moet met je vrijheid kunnen omgaan. Daar over heeft Erich Fromm zijn *Angst voor de vrijheid* geschreven.

Ik was een keer in een bloemenwinkel. Daar stond een kooi met een heel klein, prachtig vogeltje. De deur van het kooitje stond open, maar in plaats van de grote blauwe hemel in te vliegen, kwam het vogeltje telkens terug. Op mijn vraag waarom, antwoordde de bloemenman dat dit soort vogels na veertig dagen in een kooi zo aan gevangenschap gewend zijn dat ze bang worden als je ze vrijlaat.

Zo is het ook met ons. Wij zijn meer dan tien jaar onafhankelijk, maar durven niet van onze vrijheid te genieten. We blijven in onze Hassar zitten en kijken door de kapotte muren naar buiten.